

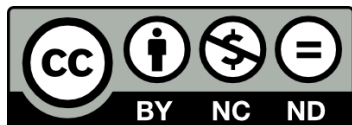
Ύστερη Βυζαντινή Περίοδος (1081-1453)

Μέρος Β΄: Οι τελευταίοι αιώνες του Βυζαντίου (1204-1453)

Ενότητα 11. Ο τελευταίος βυζαντινός αιώνας (1354-1453)

Ελισάβετ Χατζηαντωνίου

Τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας

Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΕΙΔΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ

Άδειες Χρήσης

- Το παρόν εκπαιδευτικό υλικό υπόκειται σε άδειες χρήσης Creative Commons.
- Για εκπαιδευτικό υλικό, όπως εικόνες, που υπόκειται σε άλλου τύπου άδειας χρήσης, η άδεια χρήσης αναφέρεται ρητώς.

Χρηματοδότηση

- Το παρόν εκπαιδευτικό υλικό έχει αναπτυχθεί στα πλαίσια του εκπαιδευτικού έργου του διδάσκοντα.
- Το έργο «Ανοικτά Ακαδημαϊκά Μαθήματα στο Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης» έχει χρηματοδοτήσει μόνο τη αναδιαμόρφωση του εκπαιδευτικού υλικού.
- Το έργο υλοποιείται στο πλαίσιο του Επιχειρησιακού Προγράμματος «Εκπαίδευση και Δια Βίου Μάθηση» και συγχρηματοδοτείται από την Ευρωπαϊκή Ένωση (Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο) και από εθνικούς πόρους.

Περιεχόμενα ενότητας

- I. Η ΟΘΩΜΑΝΙΚΗ ΕΞΑΠΛΩΣΗ ΣΤΑ ΒΑΛΚΑΝΙΑ ΚΑΙ Η ΣΤΑΣΗ ΤΟΥ ΒΥΖΑΝΤΙΟΥ ΕΠΙ ΙΩΑΝΝΗ Ε΄ ΠΑΛΑΙΟΛΟΓΟΥ (1354-1391)
- II. Η ΒΑΣΙΛΕΙΑ ΤΟΥ ΜΑΝΟΥΗΛ Β΄ ΠΑΛΑΙΟΛΟΓΟΥ (1391-1425) ΚΑΙ ΟΙ ΥΣΤΑΤΕΣ ΠΡΟΣΠΑΘΕΙΕΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗ ΤΗΣ ΟΘΩΜΑΝΙΚΗΣ ΑΠΕΙΛΗΣ (1425-1453)
- III. ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΗ ΔΕΥΤΕΡΕΥΟΥΣΑ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

I. Η ΟΘΩΜΑΝΙΚΗ ΕΞΑΠΛΩΣΗ ΣΤΑ ΒΑΛΚΑΝΙΑ ΚΑΙ Η ΣΤΑΣΗ ΤΟΥ ΒΥΖΑΝΤΙΟΥ ΕΠΙ ΙΩΑΝΝΗ Ε΄ ΠΑΛΑΙΟΛΟΓΟΥ (1354-1391)

- A. Η έναρξη των οθωμανικών κατακτήσεων στην Ευρώπη και οι αποδυναμωμένες βαλκανικές δυνάμεις
- B. Οι διπλωματικές επαφές του Ιωάννη Ε΄ για οικονομική και στρατιωτική βοήθεια και συνεργασία εναντίον των Οθωμανών (1355-1370)
- Γ. Η πολιτική της συνδιαλλαγής με τους Τούρκους – Η αναγνώριση της οθωμανικής επικυριαρχίας (1372-1391)
- Δ. Νέες δυναστικές έριδες στον οίκο των Παλαιολόγων

Α. Η έναρξη των οθωμανικών κατακτήσεων στην Ευρώπη και οι αποδυναμωμένες βαλκανικές δυνάμεις

- 1352 και 1354: έναρξη τουρκικής κατάκτησης της Βαλκανικής (παραθαλάσσιο φρούριο Τζύμπης και Καλλίπολη)
 - 1361/3: κατάληψη Διδυμότειχου – 1363: κατάληψη Φιλιππούπολης – ca. 1365 ή 1368/9: κατάληψη Αδριανούπολης (νέα πρωτεύουσα των Οθωμανών) – έναρξη μουσουλμανικών εποικισμών σε ευρωπαϊκό έδαφος
- οι βαλκανικές δυνάμεις δεν είναι σε θέση να εμποδίσουν την τουρκική προέλαση:
 - Βυζάντιο: σε φθίνουσα πορεία
 - σερβική αυτοκρατορία: θάνατος του Στέφανου Δουσάν (1355) – διάσπαση της αυτοκρατορίας του σε αυτόνομες ή ημι-αυτόνομες ηγεμονίες – αποδυνάμωση
 - Βουλγαρία: διηρημένη σε κρατίδια και αποδυναμωμένη

Β. Οι διπλωματικές επαφές του Ιωάννη Ε΄ για οικονομική και στρατιωτική βοήθεια και συνεργασία εναντίον των Οθωμανών (1355-1370) (1/2)

- **1355: επαφές με τον πάπα Ιννοκέντιο Στ΄ για ένωση και οργάνωση σταυροφορίας**
 - η διαδικασία χρονοβόρα ≠ ο τουρκικός κίνδυνος άμεσος
 - ο σταυροφορικός ζήλος είχε κοπάσει – δύσκολο να οργανωθεί μια εκστρατεία διάσωσης της βυζαντινής αυτοκρατορίας
- **1363: άκαρπη προσπάθεια προσέγγισης των Βενετών και Σέρβων**
- **1366: προσπάθεια προσέγγισης της Ουγγαρίας – όρος για αποστολή βοήθειας η ένωση**
- **1366: βοήθεια από τον δούκα της Σαβοΐας Αμεδαίο (α΄ εξαδέλφου του Ιωάννη Ε΄)**
 - ανακατάληψη Καλλίπολης (από τους Τ.), Μεσήμβριας, Σωζόπολης (από τους Βούλγαρους)

B. Οι διπλωματικές επαφές του Ιωάννη Ε΄ για οικονομική και στρατιωτική βοήθεια και συνεργασία εναντίον των Οθωμανών (1355-1370) (2/2)

- **1367-1370: νέες επαφές του Ιωάννη Ε΄ με τον πάπα και τους Βενετούς – χωρίς απτά αποτελέσματα**
 - επίσκεψη στη Ρώμη και προσωπική αποδοχή του ρωμαιοκαθολικού δόγματος (1369)
 - ταξίδι στη Βενετία προς αναζήτηση οικονομικής υποστήριξης (1370): συμφωνία παραχώρησης της Τενέδου για αποπληρωμή παλαιών δανείων και εκχώρηση νέων παροχών (β΄ ένδειξη ρήξης Ιωάννη Ε΄ - Ανδρονίκου Δ΄)
 - αντίδραση του Ανδρονίκου Δ΄, ίσως υποκινούμενου από τους Γενουάτες ή γιατί υποστήριζε την πολιτική της συνδιαλλαγής με τους Τούρκους
- **οι πολιτικές παρατάξεις στην Κωνσταντινούπολη:**
 - υπέρ της αντίστασης στους Τούρκους: διχασμένοι σε δύο ομάδες
 - υπέρ της ένωσης και της βοήθειας από τη Δύση
 - υπέρ της συσπείρωσης των βαλκανικών ορθόδοξων δυνάμεων
 - υπέρ της συνδιαλλαγής με τους Τούρκους: θεωρούν μάταιη την αντίσταση

Γ. Η πολιτική της συνδιαλλαγής με τους Τούρκους – Η αναγνώριση οθωμανικής επικυριαρχίας (1372-1391) (1/2)

οι λόγοι της αλλαγής στην εξωτερική πολιτική του Ιωάννη Ε΄

- **νέα ενδοδυναστικά προβλήματα**
 - ρήξη του Ιωάννη Ε΄ με τον μεγάλο του γιο και διάδοχο Ανδρόνικο Δ΄ – ήθελε πιθανόν να αποτρέψει την υποστήριξη των Τούρκων προς τον Ανδρόνικο
 - αντιπολιτευτική στάση των ανθενωτικών
- **ατελέσφορη η προσπάθεια συσπείρωσης των χριστιανικών δυνάμεων**
- **ήττα των Σέρβων στη μάχη του Έβρου (1371)**
 - αναγνώριση της τουρκικής επικυριαρχίας από Σέρβους και Βούλγαρους
 - μείωση των δυνατοτήτων των βαλκανικών λαών για αντίσταση
 - μεγάλο μέρος της Θράκης υπό τον έλεγχο των Τούρκων
- **ελπίδα ότι θα ανακοπεί η κατακτητική ορμή των Τούρκων μέσω της αναγνώρισης της επικυριαρχίας τους**

Γ. Η πολιτική της συνδιαλλαγής με τους Τούρκους – Η αναγνώριση οθωμανικής επικυριαρχίας (1372-1391) (2/2)

οι όροι της οθωμανικής επικυριαρχίας (1372)

- καταβολή ετήσιου φόρου υποτέλειας από το Βυζάντιο
- αποστολή επικουρικών στρατευμάτων προς σουλτάνο

οι συνέπειες της επικυριαρχίας

- περαιτέρω μείωση των οικονομικών και στρατιωτικών δυνατοτήτων για αντίσταση στους Οθωμανούς
- ηθικό πλήγμα – κλίμα ηττοπάθειας

Δ. Νέες δυναστικές έριδες στον οίκο των Παλαιολόγων

- α. Η επανάσταση του Ανδρονίκου Δ' (1373)
- β. Νέα επανάσταση του Ανδρονίκου Δ' (1376)
- γ. Αποκατάσταση του Ιωάννη Ε' και νέα ρήξη (1379-1385)
- δ. Η επανάσταση του Ιωάννη Ζ' (1390)
- ε. Η βασιλεία του Μανουήλ Β' στη Θεσσαλονίκη (1382-1387)

α. Η επανάσταση του Ανδρονίκου Δ' (1373)

- **ευνοϊκό κλίμα για επανάσταση**
 - λόγω της ευρείας αμφισβήτησης της εξωτερικής και φιλενωτικής πολιτικής του Ιωάννη Ε'
- **στόχος του Ανδρονίκου Δ': η ανάληψη της εξουσίας**
 - έλλειψη πολιτικής υπευθυνότητας από τα μέλη της αυτοκρατορικής οικογένειας – αντιμετώπιση της βυζαντινής επικράτειας ως οικογενειακής ιδιοκτησίας
- **συνεργασία του Ανδρονίκου Δ' με τουρκικές επαναστατικές δυνάμεις στη Θράκη**
 - αποσπασματικές και συγκεχυμένες οι μαρτυρίες των πηγών
- **επέμβαση του Μουράτ Α': αποκατάσταση του Ιωάννη Ε'**
 - απαίτηση να αποκλειστεί ο Ανδρόνικος Δ' και ο Ιωάννης Ζ' από τη διαδοχή στον βυζαντινό θρόνο – νέος συναυτοκράτορας και υποψήφιος διάδοχος ο Μανουήλ Παλαιολόγος

β. Νέα επανάσταση του Ανδρονίκου Δ' (1376)

- **ανάμειξη των Γενουατών:** αλληλοσυγκρουόμενα οικονομικά συμφέροντα με τους Βενετούς – μήλο της έριδος: η Τένεδος (βενετο-γενουατικός πόλεμος: 1376-1381) – οι Γενουάτες υποκινούν έριδα υποστηρίζοντας τον Ανδρόνικο Δ'
- **ανάμειξη των Οθωμανών:** ευνοούν τις εμφύλιες διαμάχες για αποδυνάμωση του Βυζαντίου και επιτάχυνση της υποδούλωσης – στρατιωτική βοήθεια στον Ανδρόνικο Δ':
 - ανατροπή του Ιωάννη Ε'
 - αναγνώριση της οθωμανικής επικυριαρχίας με νέους, επαυξημένους όρους (αύξηση ετήσιου φόρου υποτέλειας – στρατιωτική επικουρία προς σουλτάνο – Τούρκος αρμοστής στην Κωνσταντινούπολη – παράδοση της ανακτημένης Καλλίπολης)

γ. Αποκατάσταση του Ιωάννη Ε΄ και νέα ρήξη (1379-1385)

- **νέα ανάμειξη ξένων δυνάμεων (Γενουατών, Βενετών, Οθωμανών)**
 - συνεργασία του Ιωάννη Ε΄ με Βενετούς και Μουράτ
 - προσφυγή Ανδρονίκου Δ΄ σε Γενουάτες
- **συμφωνία 1381-1382**
 - αναγνώριση Ανδρονίκου Δ΄ και Ιωάννη Ζ΄ ως νόμιμων διαδόχων – παραγκώνιση Μανουήλ Β΄
 - διανομή εδαφών: Ιωάννης Ε΄ → Κωνσταντινούπολη και περίχωρα
Ανδρόνικος Δ΄ → βόρειες ακτές Μαρμαρά
 - Μανουήλ Β΄: ανέλαβε πραξικοπηματικά την επικράτεια της Θεσσαλονίκης (βλ. κατωτέρω)
 - Θεόδωρος Παλαιολόγος: δεσπότης στην Πελοπόννησο – αν και αναγνώρισε την τουρκική επικυριαρχία, επιδρομές από 1387 κ.ε., κυρίως από 1395]
- **νέα σύγκρουση 1382-1385 – ο θάνατος του Ανδρονίκου Δ΄ δίνει προσωρινά τέλος στη διαμάχη**

δ. Η επανάσταση του Ιωάννη Ζ' (1390)

- με την άδεια και τη στρατιωτική υποστήριξη του Βαγιαζήτ Α': στόχος του σουλτάνου ο διχασμός και η αποδυνάμωση των Βυζαντινών – προτιμότερη η άνοδος του νεαρού, άπειρου και λιγότερο δυναμικού Ιωάννη Ζ' από τους Ιωάννη Ε' και Μανουήλ Β'
- προσωρινή ανατροπή Ιωάννη Ε' (για 5 μήνες)
- όροι συμφιλίωσης:
 - Ιωάννης Ζ': εγκαθίδρυση στη Σηλυβρία ως υποτελούς του σουλτάνου – διάσπαση της αυτοκρατορικής εξουσίας και της βυζαντινής επικράτειας
 - Ιωάννης Ε' και Μανουήλ Β': επιβεβαίωση της υποταγής στον σουλτάνο → αύξηση του φόρου υποτέλειας – υποχρέωση στρατιωτικής επικουρίας – διαμονή του Μανουήλ στην οθωμανική αυλή (Προύσα)

ε. Η βασιλεία του Μανουήλ Παλαιολόγου στη Θεσσαλονίκη (1382-1387) (1/2)

- **παραγκωνισμός του συναυτοκράτορα Μανουήλ Β΄** από τη διαδοχή στον αυτοκρατορικό θρόνο (συμφωνία 1381-1382)
- **ανάληψη της επικράτειας στη Θεσσαλονίκη** χωρίς ενημέρωση και σύμφωνη γνώμη του αυτοκράτορα Ιωάννη Ε΄
- **άσκηση επιθετικής πολιτικής έναντι των Τούρκων** – αντίθετη πολιτική από τον αυτοκράτορα στην Κωνσταντινούπολη – δυσαρέσκεια του Ιωάννη Ε΄
- **αρχικά επιτυχίες σε στρατιωτικό και διπλωματικό επίπεδο** – ελπίδες για αποκατάσταση της βυζαντινής επικυριαρχίας σε βορειοελλαδικό χώρο και συσπείρωση των βυζαντινών δυνάμεων αντίστασης
 - συνεργασία με τον *δεσπότη* του Μορέως Θεόδωρο Παλαιολόγο
 - αναγνώριση της εξουσίας του από τον ηγεμόνα της Θεσσαλίας *καίσαρα* Αλέξιο Άγγελο
 - αναγνώριση της εξουσίας του από τον *δεσπότη* της Ηπείρου Θωμά Πρελιούμποβιτς

ε. Η βασιλεία του Μανουήλ Παλαιολόγου στη Θεσσαλονίκη (1382-1387) (2/2)

- **άμεση αντίδραση των Τούρκων – στροφή κατά της Μακεδονίας**
– κατάληψη των Σερρών και εξανδραποδισμός του πληθυσμού (1383) –
κατάληψη Βέροιας (1384/5)]
- **πολιορκία της Θεσσαλονίκης (1383-1387)** – επικράτηση της
παράταξης που επιθυμούσε την παράδοση της πόλης
– 1387-1391/4: καθεστώς αυτονομίας
– 1391/4-1403: καθεστώς πλήρους κατοχής
– 1395: α' μνεία παιδομαζώματος
- **1389: μάχη του Κοσσυφοπεδίου** (Σέρβοι, Βόσνιοι ≠ Τούρκοι)
– ορόσημο για την τουρκική κατάκτηση της Βαλκανικής
- **εμπέδωση οθωμανικής εξουσίας σε Μ. Ασία και σε Βαλκανική
επί Βαγιαζήτ (1389-1402)** – η τουρκική πίεση πιο έντονη

Το Βυζάντιο γύρω στο 1402

Εικόνα 2. Απεικονίζεται η κατάσταση της αυτοκρατορίας μετά τη μάχη της Άγκυρας (1402). Το Βυζάντιο, χάρη στη συμφωνία που σύναψε, ανέκτησε τη Θεσσαλονίκη και τη χερσόνησο της Κασσάνδρας. Οι επακόλουθες εμφύλιες διαμάχες των Οθωμανών και η υποστήριξη του Βυζαντίου στην παράταξη που τελικά επικράτησε χάρισαν στο Βυζάντιο μια 20ετία σχετικής ηρεμίας.

Ιστορία του Ελληνικού Έθνους, τ. Θ', επιμ. έκδ. Δ. Ζακυθηνός, Αθήνα 1972, σ. 199.

II. Η βασιλεία του Μανουήλ Β΄ Παλαιολόγου (1391-1425) και οι ύστατες προσπάθειες για την αντιμετώπιση της οθωμανικής απειλής (1425- 1453)

- A. Η αλλαγή στην πολιτική στάση του Μανουήλ Β΄ Παλαιολόγου και ο πρώτος αποκλεισμός της Κωνσταντινούπολης
- B. Η μάχη της Άγκυρας και οι συνέπειές της για το Βυζάντιο
- Γ. Νέα φάση τουρκικής επιθετικότητας (1421-1424)
- Δ. Η σύνοδος Φερράρας - Φλωρεντίας και η ένωση εκκλησιών (1438-1439)
- Ε. Η άλωση της Κωνσταντινούπολης (1453) και η πτώση των τελευταίων ελληνικών προπυργίων (1461)

Α. Η αλλαγή στην πολιτική στάση του Μανουήλ Β΄ Παλαιολόγου και ο πρώτος αποκλεισμός της Κωνσταντινούπολης (1/2)

- **βυζαντινή επικράτεια:** δεσποτάτο Μορέως και Κωνσταντινούπολη
- **τουρκική επικυριαρχία:** ο Βυζαντινός αυτοκράτορας υποτελής του σουλτάνου – προσωπική συμμετοχή στις εκστρατείες σουλτάνου – καταβολή φόρου υποτέλειας – στρατιωτική επικουρία
- **Μανουήλ Β΄ Παλαιολόγος:** ισχυρή προσωπικότητα, στρατιωτική και διοικητική ικανότητα και εμπειρία
- **1392 κ.ε.: αλλαγή της πολιτικής στάσης του Μανουήλ Β΄**
 - συμμετοχή σε συμμαχία δυτικών δυνάμεων (Γενουατών, Ναϊτών ιπποτών Ρόδου, Κύπρου) κατά των Τούρκων
 - 1393/4: δεν παρίσταται στο συνέδριο των Σερρών, όπου ο Βαγιαζήτ σκόπευε να επιβάλλει πιο αυστηρό καθεστώς υποτέλειας

A. Η αλλαγή στην πολιτική στάση του Μανουήλ Β΄ Παλαιολόγου και ο πρώτος αποκλεισμός της Κωνσταντινούπολης (2/2)

- **1394-1402: τουρκική αντίδραση – μακροχρόνιος αποκλεισμός / πολιορκία της Κωνσταντινούπολης**
- **1395 κ.ε.: επιδρομές και κατακτήσεις στον Μορέα**
 - 1393-1396: ταυτόχρονα ολοκλήρωση κατάκτησης βουλγαρικών κρατιδίων
 - 1396: μάχη Νικοπόλεως – νίκη των Τούρκων κατά των δυτικών δυνάμεων (Ούγγρων, Γάλλων, Γερμανών, Βενετών) και Βουλγάρων (Βιδινίου)
- **αναζήτηση οικονομικής και στρατιωτικής βοήθειας από το εξωτερικό**
 - αποστολή πρεσβειών (Αγγλία, Γαλλία, Αραγωνία, Ρωσία) – συνδιαλλαγή με τον ανεψιό του Ιωάννη Ζ΄ (για αποφυγή νέας ενδοδυναστικής έριδας) και ταξίδι του Μανουήλ σε δυτικές αυλές (Ιταλία, Γαλλία, Αγγλία) – ατελέσφορη προσπάθεια

B. Η μάχη της Άγκυρας και οι συνέπειές της για το Βυζάντιο

- **1402: μάχη της Άγκυρας** – ήττα των Οθωμανών από τους Μογγόλους του Τιμούρ/Ταμερλάνου – αιχμαλωσία και θάνατος του Βαγιαζήτ – ενδοδυναστικές έριδες Οθωμανών ως το 1413
- **1402-1421:** αξιοποίηση των δυναστικών ερίδων των Οθωμανών από το Βυζάντιο (υποστήριξη σε διεκδικητές του οθωμανικού θρόνου με θετικά ανταλλάγματα):
 - 1403: επωφελής συμφωνία ανάμεσα σε Ιωάννη Ζ' /Μανουήλ Β' – Σουλεϊμάν (1403-1411, σουλτάνο στα ευρωπαϊκά εδάφη):
 - λύση της δετούς πολιορκίας
 - απαλλαγή από την οθωμανική επικυριαρχία
 - αποκατάσταση της βυζαντινής επικυριαρχίας στα παράλια του Μαρμαρά – δυτικά παράλια Ευξείνου Πόντου (ως τη Μεσήμβρια) – Θεσσαλονίκη – Χαλκιδική – Σποράδες
 - 1413: τελική επικράτηση του Μωάμεθ Α' (1403-1421) στις δυναστικές έριδες (= συμμάχου του Μανουήλ) – απαλλαγή από τον οθωμανικό κίνδυνο ως το 1421
 - προσπάθεια του Μανουήλ να εμπνεύσει πίστη στην αυτοκρατορική εξουσία και να ανασυγκροτήσει τη βυζαντινή άμυνα (περιοδεία στις επαρχίες, οχυρωματικά έργα, λ.χ. Εξαμίλιο τείχος σε Κόρινθο)

Γ. Νέα φάση τουρκικής επιθετικότητας (1421-1424)

- αποτυχημένη προσπάθεια των Βυζαντινών να εκμεταλλευτούν νέες δυναστικές έριδες των Οθωμανών (μετά τον θάνατο του Μωάμεθ Α')
- άμεση απάντηση από τον Μουράτ Β':
 - πολιορκία της Κωνσταντινούπολης (1422)
 - πολιορκία και άλωση της Θεσσαλονίκης (1422-1430· από το 1423 παράδοση σε Βενετούς, ως μόνη λύση για τη συνέχιση της αντίστασης)
 - επιθέσεις στο δεσποτάτο του Μορέως
- αναζήτηση βοήθειας από το εξωτερικό: μετάβαση του συναυτοκράτορα Ιωάννη Η' σε Βενετία και Ουγγαρία – ατελέσφορη προσπάθεια (1423-1424)
- συνθήκη ειρήνης Μανουήλ Β' – Μουράτ Β': νέα αναγνώριση της οθωμανικής επικυριαρχίας (1424)

Δ. Η σύνοδος Φερράρας - Φλωρεντίας και η ένωση εκκλησιών (1438-1439) (1/6)

- ως συναυτοκράτορας ο Ιωάννης Η΄ είχε επισκεφτεί τη Δύση (Βενετία και Ουγγαρία) σε αναζήτηση βοήθειας – ατελέσφορα ταξίδια – βασικός όρος που ετίθετο ήταν η ένωση των εκκλησιών
- ως αυτοκράτορας ο Ιωάννης Η΄ (1425-1448) σε δεινή θέση – μόνη ελπίδα η δυτική βοήθεια
 - Η βυζαντινή επικράτεια περιοριζόταν στην Κωνσταντινούπολη και τα άμεσα περίχωρά της – μόνη επαρχία η Πελοπόννησος με την οποία η επαφή γινόταν μόνο από θάλασσης – εκεί κατάλυση πριγκιπάτου Αχαΐας (1428-1432) από Βυζ., αλλά συνεχείς τουρκικές επιδρομές – καταστροφή Εξαμιλίου τείχους (1422-1423), δηώσεις (1431)
- προσπάθεια να αναθερμανθούν οι επαφές με τη Δύση με στόχο την αποστολή στρατιωτικής βοήθειας έναντι της οθωμανικής απειλής

Δ. Η σύνοδος Φερράρας - Φλωρεντίας και η ένωση εκκλησιών (1438-1439) (2/6)

- **1430: νέες διαπραγματεύσεις με την παπική εκκλησία – αποστολή βυζαντινής πρεσβείας από τον αυτοκράτορα Ιωάννη Η΄ και τον πατριάρχη Ιωσήφ Β΄**
 - **πιο θετικό κλίμα στη Δύση:**
 - εξαιτίας της κίνησης των «Συνοδικών» Βαυαρίας (αμφισβήτηση της αυθεντίας του πάπα – προτίμηση συνοδικών αποφάσεων – προσέγγιση της βυζαντινής άποψης για επίλυση ζητήματος μέσω οικουμενικής συνόδου)
 - οι οθωμανικές επιτυχίες είχαν θορυβήσει τους Βενετούς (άλωση της Θεσσαλονίκης, παράδοση των Ιωαννίνων, κατάληψη Ηπείρου και Αλβανίας)
 - **πιο θετικό κλίμα στο Βυζάντιο**
 - λόγω απελπιστικής κατάστασης του κράτους και λόγω ύπαρξης φιλενωτικής παράταξης (από ρεαλιστές κοσμικούς αλλά και από φιλοδυτικούς λογίους και αρχιερείς)

Δ. Η σύνοδος Φερράρας - Φλωρεντίας και η ένωση εκκλησιών (1438-1439) (3/6)

- **η σύνοδος Φερράρας - Φλωρεντίας (1438-1439)**
 - συμμετοχή πλήθους Βυζαντινών αρχιερέων και πατριαρχικών αξιωματούχων
 - συμμετοχή φιλενωτικών κοσμικών αξιωματούχων και λογίων
 - συμμετοχή του πατριάρχη: υπέρ της ένωσης (ακόμη και με τους όρους της δυτικής εκκλησίας) κατ' οικονομίαν και συγκατάβασιν για τη σωτηρία της Κωνσταντινούπολης
 - συμμετοχή του αυτοκράτορα: ελπίδα για επαφές με δυτικούς ηγεμόνες
- **το κλίμα δυσπιστίας μεταξύ Βυζαντινών και Λατίνων**
 - αμοιβαία δυσπιστία – συγκρούσεις γοήτρου
 - σημαντικό εμπόδιο στην αλληλοκατανόηση η διαφορετική γλώσσα (λεπτά και δυσνόητα θεολογικά νοήματα)
 - απαγορεύτηκε η λειτουργική κοινωνία και οι κοινωνικές συναντήσεις Βυζαντινών - Λατίνων προς αποφυγήν νέων συγκρούσεων

Δ. Η σύνοδος Φερράρας - Φλωρεντίας και η ένωση εκκλησιών (1438-1439) (4/6)

- **το συγκρουσιακό κλίμα μεταξύ των μελών της βυζαντινής αποστολής**
 - σύγκρουση ενωτικών και ανθενωτικών
 - προσωπικοί ανταγωνισμοί και αντιπαλότητες
- **οι αιτίες και οι συνέπειες της ανθενωτικής στάσης**
 - εκ πεποιθήσεως αντίσταση
 - φόβος για διαταραχή ισορροπιών και κλονισμό των συμφερόντων τους
 - λόγω προσωπικών δεσμών και αλληλεπιδράσεων (σχηματισμός συμμαχιών – πίεση κοινωνικής ομάδας)
 - προσπάθεια μερίδας αρχιερέων και πατριαρχικών αξιωματούχων να υποσκάψουν τη σύνοδο

Δ. Η σύνοδος Φερράρας - Φλωρεντίας και η ένωση εκκλησιών (1438-1439) (5/6)

- **ο ρόλος του αυτοκράτορα**
 - αρχικά ουδέτερη στάση, ώστε να μην φανεί ότι η ένωση επιβάλλεται άνωθεν
 - αντιμετώπιση των αντιφρονούντων εκκλησιαστικών αρχόντων σύμφωνα με την αρχή της επικράτησης της πλειοψηφίας
 - για την εξασφάλιση της πλειοψηφίας, ενέπλεξε και τους κοσμικούς άρχοντες – τελικά όλοι σχεδόν υπέγραψαν την απόφαση της συνόδου (εξαίρεση: Μάρκος Ευγενικός, μητροπολίτης Εφέσου)

Δ. Η σύνοδος Φερράρας - Φλωρεντίας και η ένωση εκκλησιών (1438-1439) (6/6)

- **οι συνέπειες της ένωσης**

- δεν έγινε επίσημη διακήρυξη ένωσης από τον αυτοκράτορα (παρά μόνο λίγο πριν από την άλωση της Κωνσταντινούπολης)
- όχι σοβαρές αντιδράσεις από τον λαό (*αγνοία, φόβω ή βία*)
- όχι τόσο μαζική αντίδραση Βυζαντινών ιεραρχών / κλήρου όσο το 1274
 - γνωστοί ανθενωτικοί: Μάρκος Ευγενικός, ηγούμενος Γεώργιος Σχολάριος/μετέπειτα πατριάρχης Γεννάδιος Β΄ – 1443 αποκήρυξη της ένωσης από τα πατριαρχεία Αλεξανδρείας και Ιεροσολύμων
- όχι άμεση στρατιωτική βοήθεια από τη Δύση, αλλά δημιουργία προϋποθέσεων για ανάληψη μεγάλης δυτικής σταυροφορίας εναντίον των Οθωμανών
 - 1443-44: σταυροφορία ουγγρικών και σερβικών δυνάμεων – ήττα σε Βάρνα

Ε. Η άλωση της Κωνσταντινούπολης (1453) και η πτώση των τελευταίων ελληνικών προπυργίων (1461)

- **1449-1453:** βυζαντινός αυτοκράτορας ο Κωνσταντίνος ΙΑ΄ Παλαιολόγος, με διοικητική και στρατιωτική εμπειρία ως δεσπότης του Μορέως
- **Απρίλιος-Μάιος 1453:** δίμηνη πολιορκία της Κωνσταντινούπολης από τον Μωάμεθ Β΄ (τον Πορθητή) από ξηρά και θάλασσα
- τα ισχυρά τείχη της πόλης επλήγησαν από το ισχυρό πυροβολικό των Τούρκων – οι τουρκικές δυνάμεις περίπου εικοσαπλάσιες
- **29 Μαΐου 1453:** άλωση της πόλης – οριστικό τέλος της βυζαντινής αυτοκρατορίας έπειτα από έντεκα αιώνες ζωής – είδηση που συγκλόνισε όλο τον χριστιανικό κόσμο της Ευρώπης
- **1461:** ενσωμάτωση του δεσποτάτου του Μορέως και της αυτοκρατορίας των Μεγάλων Κομνηνών του Πόντου

III. ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΗ ΔΕΥΤΕΡΕΥΟΥΣΑ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

(1/8)

(Για τις πηγές βλ. ενότητα 8)

- Άμαντος Κ., Σχέσεις Ελλήνων και Τούρκων από του ενδέκατου αιώνα μέχρι του 1821, τ. Α': Οι πόλεμοι των Τούρκων προς κατάληψιν των ελληνικών χωρών (1071-1571), Αθήναι 1955.
- Balfour D., Politico-historical works of Symeon, archbishop of Thessalonica (1416/17 to 1429), Vienna 1979.
- Barker J. W., Manuel II Palaeologus (1391-1425): A study in late Byzantine statesmanship, New Brunswick - New Jersey 1969.
- Βαρναλίδης Σ. Λ., Γρηγόριος ο Γ', ο τελευταίος πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως πριν από την άλωση (1453) και η φιλενωτική πολιτική του, [ΚΒΕ - ΒΚΜ 30] Θεσσαλονίκη 2001.

III. ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΗ ΔΕΥΤΕΡΕΥΟΥΣΑ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

(2/8)

- Βρυώνης Σ., Η παρακμή του μεσαιωνικού Ελληνισμού στην Μικρά Ασία και η διαδικασία εξισλαμισμού (11ος - 15ος αι.), Berkeley - Los Angeles - London 1986, ελλ. μτφρ. Κ. Γαλαταριώτου, [ΜΙΕΤ] Αθήνα 1996, β' έκδ. 2000.
- Charanis P., Strife among Palaeologi and Ottoman Turks, 1370-1402, Byzantium 16 (1942-1943) 286-314.
- Χρυσός Ε. (έκδ.), Η Άλωση της Πόλης, Αθήνα 1994.
- Dennis G. T., The reign of Manuel II Palaeologus in Thessalonica, 1382-1387, [Orientalia Christiana Analecta 159] Roma 1960.
- Djurić I., Sumrak Vizantije. Vreme Jovana VIII Paleologa, 1392-1448, β' έκδ. Zagreb (1984) 1989.
- Γιαννακόπουλος Κ. Ι., Βυζαντινή Ανατολή και Λατινική Δύση, Oxford 1966 (ελλ. μτφρ. Αθήνα 1974).

III. ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΗ ΔΕΥΤΕΡΕΥΟΥΣΑ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

(3/8)

- Gill J., Byzantium and the papacy, 1198-1400, New Brunswick, N.J. 1979.
- Gill J., Church union. Rome and Byzantium (1204-1453), (Variorum Reprints) London 1979.
- Gill J., Η σύνοδος της Φλωρεντίας, Cambridge 1959 (ελλ. μτφρ. Αθήνα 1962).
- Halecki O., Un empereur de Byzance à Rome, Vingt ans de travail pour l'union des églises et pour la défense de l'Empire d'Orient, 1355-1375, (Variorum Reprints) London 1972.
- Imber C., The Ottoman empire 1300-1481, Istanbul 1990.
- Inalcik H., Η οθωμανική αυτοκρατορία. Η κλασική εποχή, 1300-1600, (αγγλ. μτφρ. 1973) ελλ. μτφρ. Μ. Κοκολάκης, Αθήνα 1995.

III. ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΗ ΔΕΥΤΕΡΕΥΟΥΣΑ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

(4/8)

- Iorga N., Το Βυζάντιο μετά το Βυζάντιο, Bucarest 1935 (ελλ. μτφρ. Ι. Καράς, Αθήνα 1985).
- Κατσώνη Π., Μια επταετία κρίσιμων γεγονότων. Το Βυζάντιο στα έτη 1366-1373. Η διαμάχη Ανδρονίκου Δ΄ και Ιωάννη Ε΄ των Παλαιολόγων, [ΚΒΕ - ΒΚΜ 33] Θεσσαλονίκη 2002.
- Κατσώνη Π., Ανδρόνικος Δ΄ Παλαιολόγος. Βασιλεία και αλληλομαχία, [ΚΒΕ - ΒΚΜ 50] Θεσσαλονίκη 2008.
- Κιουσοπούλου Τ., Βασιλεύς ή οικονόμος. Πολιτική εξουσία και ιδεολογία πριν την άλωση, Αθήνα 2007.
- Laurent V., Les “Mémoires” du Grand Ecclésiarque de l’égglise de Constantinople Sylvestre Syropoulos sur le Concile de Florence, 1438-1439, Rome 1971.

III. ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΗ ΔΕΥΤΕΡΕΥΟΥΣΑ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ (5/8)

- Mešanović S., Jovan VII Paleolog, Beograd 1996.
- Neçipoğlu N., Byzantium between the Ottomans and the Latins: politics and society in the late empire, Cambridge - New York 2009.
- Νεράντζη-Βαρμάζη Β., Το Βυζάντιο και η Δύση (1354-1369). Συμβολή στην ιστορία των πρώτων χρόνων της μονοκρατορίας του Ιωάννη Ε΄ Παλαιολόγου, Θεσσαλονίκη 1993.
- Nicol D., Βυζάντιο και Βενετία, Cambridge 1999 (ελλ. μτφρ. Χριστίνα-Αντωνία Μουτσοπούλου, Αθήνα 2004).
- Nicol D., Byzantium: its ecclesiastical history and relations with the Western world, (Variorum Reprints) London 1972.
- Nicol D., Ο αθάνατος αυτοκράτορας: η ζωή και ο μύθος του Κωνσταντίνου Παλαιολόγου, τελευταίου αυτοκράτορα του Βυζαντίου, Cambridge 1992 (ελλ. μτφρ. Αθήνα 1993).

III. ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΗ ΔΕΥΤΕΡΕΥΟΥΣΑ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

(6/8)

- Nicol D., Το τέλος της βυζαντινής αυτοκρατορίας, London 1979 (ελλ. μτφρ. Μ. Μπλέτας, Αθήνα 1997).
- Nicolle D. – Haldon J. – Turnbull S., Η άλωση της Κωνσταντινούπολης. Η κατάκτηση του Βυζαντίου από τους Οθωμανούς, Oxford 2007 (ελλ. μτφρ. Π. Γκουμέα, Αθήνα 2008).
- Norden W., Das Papsttum und Byzanz: die Trennung der beiden Mächte und das Problem ihrer Wiedervereinigung bis zum Untergange des byzantinischen Reichs (1453), έκδ. β', Berlin (1903) 1958.
- Radić R., Vreme Jovana V Paleologa, 1332-1391, Beograd 1993.
- Richard J., La papauté et les missions d'Orient au Moyen-Age (XIIIe-XVe siècles), [Collection de l'École Française de Rome 33] Rome 1977.

III. ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΗ ΔΕΥΤΕΡΕΥΟΥΣΑ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ (7/8)

- Runciman S., Η Άλωση της Κωνσταντινουπόλεως, 1453, Cambridge 1965 (ελλ. μτφρ. Ν. Νικολούδης, Αθήνα 2002).
- Σαββίδης Α., Δοκίμια οθωμανικής ιστορίας, Αθήνα 2002.
- Setton K., The papacy and the Levant, 1204-1571, τ. II, [Medieval Academy of America] Philadelphia 1978.
- Soulis G., The Serbs and Byzantium during the reign of tsar Stephen Dušan (1331-1355) and his successors, [Harvard University 1958] New York 1984.
- Vryonis Sp., Byzantium: its internal history and relations with the Muslim world, (Variorum Reprints) London 1971.
- Vryonis S., Studies on Byzantium, Seljuks and Ottomans, Malibu 1981.

III. ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΗ ΔΕΥΤΕΡΕΥΟΥΣΑ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

(8/8)

- Wittek P., Η γένεση της οθωμανικής αυτοκρατορίας, β' έκδ. London 1963 (ελλ. μτφρ. Ε. Μπαλτά, Αθήνα 1991).
- Zachariadou E., Romania and the Turks, c. 1300-c.1500, (Variorum Reprints) London 1985.
- Zachariadou E., Studies in pre-ottoman Turkey and Ottomans, (Variorum Reprints) Aldershot 2007.
- Zachariadou E. (έκδ.), The Ottoman emirate, 1300-1389, Ρέθυμνο 1993.

Σημείωμα Χρήσης Έργων Τρίτων

Το Έργο αυτό κάνει χρήση των ακόλουθων έργων :

- **Εικόνα 1:** Επεξεργασμένο απόσπασμα του χάρτη 11.2 (d): “The Balkan states c. 1350” στο: J. F. Haldon, *The Palgrave atlas of Byzantine history*, Hampshire - New York 2005, σ. 145.
- **Εικόνα 2:** Χάρτης «Η εξάπλωση των Οθωμανών στον ελληνικό χώρο ως το 1402», στην *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*, τ. Θ', επιμ. έκδ. Δ. Ζακυθηνός, Αθήνα 1972, σ. 199.

Σημείωμα Αναφοράς

Copyright Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Χατζηαντωνίου Ελισάβετ. «Ύστερη Βυζαντινή Περίοδος (1081-1453). Ο τελευταίος βυζαντινός αιώνας (1354-1453)». Έκδοση: 1.0. Θεσσαλονίκη 2015. Διαθέσιμο από τη δικτυακή διεύθυνση: <http://eclass.auth.gr/courses/OCRS408/>.

Σημείωμα Αδειοδότησης

Το παρόν υλικό διατίθεται με τους όρους της άδειας χρήσης Creative Commons Αναφορά - Μη Εμπορική Χρήση - Όχι Παράγωγα Έργα 4.0 [1] ή μεταγενέστερη, Διεθνής Έκδοση. Εξαιρούνται τα αυτοτελή έργα τρίτων π.χ. φωτογραφίες, διαγράμματα κ.λ.π., τα οποία εμπεριέχονται σε αυτό και τα οποία αναφέρονται μαζί με τους όρους χρήσης τους στο «Σημείωμα Χρήσης Έργων Τρίτων».

Ο δικαιούχος μπορεί να παρέχει στον αδειοδόχο ξεχωριστή άδεια να χρησιμοποιεί το έργο για εμπορική χρήση, εφόσον αυτό του ζητηθεί.

Ως **Μη Εμπορική** ορίζεται η χρήση:

- που δεν περιλαμβάνει άμεσο ή έμμεσο οικονομικό όφελος από την χρήση του έργου, για το διανομέα του έργου και αδειοδόχο
- που δεν περιλαμβάνει οικονομική συναλλαγή ως προϋπόθεση για τη χρήση ή πρόσβαση στο έργο
- που δεν προσπορίζει στο διανομέα του έργου και αδειοδόχο έμμεσο οικονομικό όφελος (π.χ. διαφημίσεις) από την προβολή του έργου σε διαδικτυακό τόπο

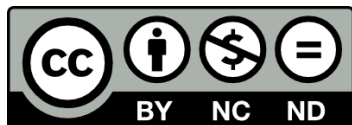
[1] <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>

Τέλος ενότητας

Επεξεργασία: Ομάδα έργου
Θεσσαλονίκη, Ιούλιος 2015

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΕΙΟ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

I. Σημειώματα

Διατήρηση Σημειωμάτων

Οποιαδήποτε αναπαραγωγή ή διασκευή του υλικού θα πρέπει να συμπεριλαμβάνει:

- το Σημείωμα Αναφοράς
- το Σημείωμα Αδειοδότησης
- τη δήλωση Διατήρησης Σημειωμάτων
- το Σημείωμα Χρήσης Έργων Τρίτων (εφόσον υπάρχει)

μαζί με τους συνοδευόμενους υπερσυνδέσμους.

